

TÜRK DİLİ

AYLIK DERGİ

BU SAYIDA

YAZARLAR :

Agâh Sırrı Levend — Ruşen Eşref Ünaydın — Abdülka-
dir İnan — M. Necmettin Özdarendeli — Cahit Öztelli —
Yunus Kâzım Köni — Tahir Pamir — N. Seren —
Lûtfi Ay — Yüksel Erkekli — S. N. Özerdim — Ömer
Asım Aksoy — Besim Atalay

ŞAİRLER :

Behçet Kemal Çağlar — Oğuz Kâzım Atok — Abdullah
Öztemiz — İlhan Geçer — Mehmet Salihoglu — Nihat
Genç — A. Aytek Aydemir — Hürşit Saim — Mustafa
Kayabek — Şükran Çapa — Ömer Nida — Cevher İhsan
Miskioglu

Sayı: 63

Cilt: VI

1 ARALIK 1956

TÜRK DİLİ

AYLIK FİKİR VE EDEBİYAT DERGİSİ

Cilt : VI

1 aralık 1956

Sayı : 63

Arastirmalar :

Â Ş İ K N E V' İ

CAHİT ÖZTELLİ

İkinci Sultan Osman'ın genç yaşında şehit edilerek öldürülmesi, yalnız imparatorlukta değil, uzak yabancı diyarlarda bile büyük üzüntü yaratmış, hakkında türlü dillerde ağıtlar söylenmiştir. Arapça, Farsça mersiyele yanında Türk şairlerinin söyledikleri ağıtlar daha çok yer tutar. Halk şairleri bu acıklı ölüm karşısında acı ağıtlar söylerken divan şairleri her zaman olduğu gibi ya susmuşlar, ya da pek kısık fısıltılarla mırıldanmışlardır.

Naima: "Şuara-yi vakıttan bazıları *sadece tâbir ile* mersiye güne birkaç beyt-i hüznengiz inşa etmişlerdi. Kâtip Çelebi *Fezleke*'de tahrir etmekle bu mahalle dahi tahrir olunması münasip görüldü." diyor. (*Naima*, c.2, s.229). Basma *Naima*'da adı geçen ağıt, gazel biçiminde yazılı. Buna göre yine de ayırma işaretleri yerli yerinde değil. *Naima* "Sadece tabir ile" demekle "halk diliyle, yani sade dilde ve saz şairleri biçiminde" demek istiyor. Ağıt incelenince bunun halk edebiyatı nazım şekillerinden olan "türkü" biçiminde olduğu görülür. Düzelterek sıraya konunca dört dörtlük bir türkü-ağıt olduğu meydana çıkmaktadır.

Şimdiye kadar gazel sanılan bu ağıt, bendeki yazma *Naima*'da¹:
"Şuara-yi vakıttan bazıları *sade tâbirle* mersiye-güne birkaç beyt-i hüznengiz demişler idi. Kâtip Çelebi *Fezleke*'de yazmakla bu mahalle tahrir olundu." kaydı, görüldüğü gibi, basmadan az da olsa, hem başka, hem de daha sadedir. Bundan başka basma *Naima*'da: "O gice Sultan Osman'ın naşına Yeni Saray'a nakledip ertesi vüzerâ ve ulemâ cem oldular ve namazı kıldılar ve pederi Sultan Ahmet Han'ın türbesinde defn olundu." sözleri ağıttan epeyce önce, Osman'ın öldürülmesi sırasında anlatılmış iken bizim yazmada ağıttan sonra gelmektedir. Daha başka karşılaştırmalar gösteriyor ki basma *Naima* ile yazmalar arasında ayrıntılar vardır. Bunun en iyi örneği, adı geçen ağıttan bizim yazmada bir dörtlük artık oluşudur. Yeni Türk harfleriyle yapılacak baskılarda, çeşitli yazmalar karşılaştırılarak tam bir *Naima* ortaya koymak doğru olur.

Yazma ve basmada ağıttan yazarı söylenmemiş. *Naima*, *Fezleke*'den aldığına göre, orada da bildirilmemiş olmalıdır. Fakat, yeniçeri ocağından yetişme "Nev-i" takma adlı bir şairin yazdığı, İkinci Osman ile Birinci Mustafa çağları tarihinde ağıttan tümü yazılıdır.

İkinci Osman'ın haksız ölümü üzerine başka şairlerin de ağıtları varsa da Nev-i'ninki dillerde gezmiş, bu yüzden Kâtip Çelebi şairini bilmeden kitabına

¹ Ankaralı Mehmet adında biri tarafından kopya edilmiştir (H. 1143—M. 1730).

almıştır. Ondan alan *Naima* "sade dille" olduğunu söyliyerek, saz şairi verimi olduğunu belirtmiş. Nev'i'nin tarih risalesini ilk olarak, kendi yazdığı ağıtı ile birlikte, *M. A. Danon* yayınlamıştır (*Journal Asiatique*, Tom XIV, no: 2, 1919).

İsmail Hami Danişmend "*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*"nde şöyle diyor: "*Haile-i Osmâniye yalnız Türkiye dahilinde değil, en uzak ecnebi memleketlerinde bile çok büyük, derin ve unutulmaz bir teessür uyandırmış ve hattâ bu umumi teessür tarihten başka edebiyata da aksederek muhtelif dillerde mersiyeler yazılmasına sebeb olmuştur. Kâtip Çelebi, Naima ve sair bazı menbalarda eksik ve değişik şekillerine tesadüf edilen şu Türkçe mersiye "Nev'i" mahlâslı Hüseyin-İbn-Sefer'indir.*" (C.3, s.311).

Danon'un yazısından, Arapça, Farsça ağıtlar da yazıldığını öğreniyoruz. Danişmend'in Kronolojisinde "Nev'i" hakkında bilgi verilmiyor. Ayrıca ağıtı gazel biçiminde ve *Naima*'dan iki dördlük (bize göre iki dördlük, ona göre iki beyit) artığıyla tümünü yayınlamış. Bu ağıtın son dördlüğü *Naima*'da varsa da şairin adı yerinde "ey dil" sözü var. Bundan anlaşılan, ağıt o zaman pek yaygın duruma gelmiş, halk bütün böyle yaygın türkü ve ağıtlarda yaptığı gibi, şairin adını atmış ve Kâtip Çelebi ancak bu, şairinin adı bulunmayan eksik durumuyla tesbit etmiştir. Her halde Kâtip Çelebi Nev'i'nin Risalesini görmemiştir. Tabii, *Naima*'da kendisinin de söylediği gibi, *Fezleke*'den olduğu gibi, yani eksik olarak almıştır.

Şimdi biz, yeni bir saz şairini tamtmağa çalışırken, ağıtı ilk durumu ile yani saz şairi Nev'i'nin yazdığı gibi dördlükler halinde buraya alıyoruz. Biz de Nev'i'nin eserini görmedik, fakat ağıtım aşağıya aldığımız biçimde olduğunu, aruzla yazılmamış olmasından (zorla aruza uydurmaya çalışmak doğru değildir.) ve *Naima*'nın "sade dille" yazılmış olduğunu bildirmesinden başka, ayak (kafiye) dizisi de gazel tarzına uymaz. Daha doğrusu gazel biçiminde sıralanmca beyitlerin ikinci mısralarında ayak adına bir şey bulunmaz. Ardıl (redif) gibi görünen "Şah-ı cihana kıydılar" parçası, türkülerin bağlama (nakarat) mısraıdır. Halk şiiri biçiminde düzenlenince görülür ki ağıt, sekiz heceli bir halk şiiri olan "semaî" şeklinde yazılmıştır. Her dördlüğü sonunda tekrar edilen bağlamalar da ağıtın türkü olduğunu ortaya koyuyor. Genel olarak halk şiirinde türküler ve ağıtlar hep böyle semaî ölçüsünde türkü biçimindedir. Ne yandan bakılırsa bakılsın bu ağıt "müsemmat gazel" olamaz. Yazılı bulunduğu "risale" de öyle yazılmış olabilir. Nitekim bizim yazma *Naima*'da da bazı kısımlar öyledir. Ancak unutmamak gerekir ki saz şairlerinin şiirlerinin yazılı olduğu cönklerde bile bazı manzumeler gazel biçiminde yazılmıştır. Bu durum geçen yüzyıl taşbasmalarında da görülür. Yer kazanmak düşüncesiyle mısraları yanyana yazmaktan doğmaktadır bu durum. Eskiden kâğıdın az ve değerli oluşu, az yere çok şey yazmak istediğinden böyle yazılırdı. Bu bakımdan yazıcılara hak vermek gerekir. Ağıtı şairin söylediği ilk biçimiyle aşağıya alıyorum. Ayak, ardıl (redif) ve bağlama mısralarını göz önünde bulundurarak bu biçimi ben verdim. Doğrusunun böyle olduğu bir gerçektir.

*Bir şah-ı âlişan iken
Şah-ı cihana kıydılar
İzzetli genç aslan iken
Şah-ı cihana kıydılar*

*Gazi bahadır han idi
Âli nesep sultan idi
Nâmiyle Osman Han idi
Şah-ı cihana kıydılar*

*Niyet edüp Hac etmeğe
Komadı kullar gümeğe²
Kulak gerek işitmeye
Şah-ı cihana kıydılar*

*Hükmetmeğe kaadir iken
Emr-i Hakka nâzır iken
Hac etmeğe hazır iken
Şah-ı cihana kıydılar*

*Ol bir şeh-i âlâ iken
Hep cümleden evlâ iken
Şer'-i şerif icra iken
Şah-ı cihana kıydılar³.*

*Eşrat-ı saattir bu dem
Rûz-i kıyamettir bu dem
Kula nedamettir bu dem
Şah-ı cihana kıydılar⁴.*

*NEV'İ ciğerler oldu hân
Derdim bir iken oldu on
Kan ağladı ehl-i fünûn
Şah-ı cihana kıydılar⁵.*

*

Görülüyor ki Nev'î bir saz şairidir. Fakat şimdiye kadar başka manzumelerine raslamadık. Araştırmalarımız ilerledikçe bulunacağını umarız.

Nev'î'nin aruz ölçüsüyle de yazılmış şiirleri bulunabilir. Çünkü oldukça kültürlü olduğu anlaşılan şairin, XVI. yüzyıldan başlayarak moda olan aruzla da yazmak, divan şairlerini taklit etmek bu yüzyılda (XVII. yüzyıl) çok yaygındır. Hattâ, yalnız ölçü değil, birçok nazım biçimlerini de taklit etmişlerdir. Buna karşılık divan şairleri de hece ile halk şiiri biçimlerini zaman zaman denemişlerdir. Bu karşılık etki daha çok dil konusunda kendini göstermiştir. Buna bakarak, Nev'î her iki yolda da yazmayı denemiş olabilir.

Şimdilik daha başka kaynakları yokhyamadığımız için Nev'î'nin hayatı hakkında bir şey söyleyemiyoruz. Yalnız babasının adının Sefer, kendi adının

² Bu dördlük *Naima*'nın basma ve yazmasında yoktur. Burada "Kullar" y eniçerilerdir.

³ Bu dördlük de yok.

⁴ Bu dördlügen yazmadan aldım. Kronolojide "rûz" yerine "dûr", "kul" yerine "bize"dir. Halk Osman'ın öldürülmesinden yeniçerileri sorumlu tutuyordu. Bu durum "Kul"a yani yeniçerilere ağır gelmişti. Bu suçlandırma o kadar şiddetli bir hal aldı ki sonunda asker, katillerin ortaya çıkarılması için ayaklandı. Bu bakımdan bir yeniçeri olan Nev'î de "bize" demektedir. Bu ağıt yeniçeriler tarafından söylenirken "bize", halk tarafından söylenirken "kula" deniyor. Bu dördlükte geçen "eşrat-ı saat" kıyamet alâmetleri anlamındadır.

⁵ *Naima*'da "Nev'î" yerine "ey dil" yazılı. Sebebi yukarıda anlatıldı.

Hüseyin olduğunu, yeniçeri ocağından yetiştiğini biliyoruz. Doğumu XVI. yüzyılın ikinci yarısı; XVII. yüzyılın birinci yarısı sonlarına doğru öldüğü tasarılanabilir.

Ağıtta, Sultan Osman'ın katili olarak yalnız yeniçeriler gösteriliyor (1622). Oldukça da çekingen bir dil kullanıyor. Bu da asıl katil olan sadrazam Davut Paşa'dan, belki de yeni padişahtan çekindiği içindir. Halk arasında ağıtın, şairinin adı söylenmeden yayılıp söylendiğine bakılırsa, belki de bunu şairin kendisi, adını söylemeden yaymış, sonradan risalesine tam olarak almıştır. Yine belki bu yüzden, Kâtip Çelebi eksik bırakmıştır. Risalenin Kâtip Çelebi'nin ölümünden sonra yazıldığı göz önünde bulundurursak, bunu tabii karşılarız.

Benzeri çekingenliği, Nev'i'nin çağdaşı olan Kul Mustafa'nın, Genç Osman'ın ölümü için söylediği ağıtta da görürüz. İkisini karşılaştırmak için Kul Mustafa'nın ağıtını da aşağıya alıyorum.

*Sultan Osman eydür gam değil hele
Bu Hak cânibinden ölüm değildir
Tutup ahret göçün girmişim yola
Bu işleri eden kulum değildir*

*Meyitimden yanar cahimin nârı
Hizmetimde durur yetmiş bin hûri
Gündür her birinin yüzünün nûru
Bu sırrı bilmiyen âlim değildir*

*Gaziyim dünyada ettim savaşım
Âhir son demimde döktüler yaşım
İmam Hasan, Hüseyin'dürür yoldaşım
Şehit oldum, bana zulüm değildir*

*Emr-i Hak'la cihan bağından uçarım
Âhiret yakındır nice geçerim
Cana hayat verir dâim içerim
Kevserden gayrisi tolum değildir*

*MUSTAFA der, bana eden vezirdir⁶.
Hak bilür kim üstümüzde nâzırdır
Firdevs-i âlâda tahtım hazırdır
Mevlâ, kulu gibi zâlim değildir*

⁶ Kul Mustafa yeniçeri olduğu için askeri suçlu bulmuyor. Asıl katil olan Davut Paşa'yı "vezir" söziyle ortaya koyarak gerçeği söylemiş oluyor. Bu da yeniçerilerin "padişah katillîği" suçlamasından ne kadar üzüldüğünü bir kere daha ispatlamış oluyor.